ئەدیب وگزیری پۆلیس
کێشەی ئەدەب وسیاسەت لە وڵاتە سۆشیالیستەکان

نوسینی: جۆرج بالوشی هۆرفات
وەرگێرانی: محەمەد هەریری

بەشی دووەم : بۆ خوێندنەوەی بەشی یەکەم ئێرە کلیك بکە.

دەبێ حیزب ئەدەب بخاتە ژێر چەپۆکی خۆی بەبێ دڵ لە دڵ دان

لەو بارە ناهەموارە وشڵەژاوەدا زۆر لە شاعیرانی (هاوچەرخ) ونوسەرە سیمبۆلیستەکان هەستیان کرد کە شوێنی ڕاستە قینەیان لە یەکێك لەو دەستە وتاقمە نوسەرە کۆششکەرانەیە. ئەو دەستەو تاقمانەش یا (کۆمەڵانی نووسەرانی پرۆلیتاریان) یا ئەو تاقمانەن کە ناوەکانیان بەڵگەن لەسەر گیانی شۆڕشگێڕی وتێکۆشەریان.

یەکێك لەو تاقمانە دەی گووت دەبێ حیزب دەست بەسەر ئەدەبدا بگرێ بەبێ سێ ودوو. لە مۆسکۆش ئەو ئەدیبانەی کەپشتا وپشت دەگەڕانەوە سەر چینی پرۆلیتاریا ناویان لە کۆمەڵەکەیان نابوو (کورە) ((کورەی ئاسنگەر)) ئەوانە جاڕیان دا وگوتیان ئەدەبی پرۆلیتاری ئەو ئەدەبەیە کە کەسێتی چینی پرۆلیتاریای تێدا ڕەنگ بداتەوە. هەروەها دەستەیەکی تریش هەبوون بەناوی (کۆمەڵی تشرینییەکەم) کە ئیفرباخ و کیرنسکی وگەلێك کۆمەڵەی ناوچە گەورەکانیش سەر بەو کۆمەڵەیە بوون. هەروەها شاعیرانی (ئایندەش) خۆیان بەگەر شۆڕشدا ولەدوایشدا (بەرەی چەپڕەوی نووسەران) یان پێك هێنا. سەر کاروانی ئەو بەرەیەش شاعیری بەناوبانگ ڤلادیمێر مایکۆفسکی بوو ئەو مایکۆفسکییەی کەدروشمی (دوا ڕۆژ لە خزمەت شۆڕشدایە) ی داهێنا. لە ساڵی 1918 چەند دێرێکی نووسی لەژێر ناونیشانی (مەرسومێك بۆ لەشکری هونەر) کە تێیدا دەڵێ:

تەنیا ئەوانە کۆمەنیستی ڕاستگۆن:
کە پردی پەشیمانی دەروخێنن
ئایندەیییەکان!
بابەس بێ هەنگاو سستی
بەرەو ئایندە ڕۆکێت ئاسا ڕیکەون!

زۆربەی کۆمەڵە ئەدەبیەکان ئۆرگانی وەرزیانەی تایبەتی خۆیان هەبوو، هەروەها لە هەموو دەزگا چاپەمەنیەکان نوێنەری خۆیان هەبوو. هەروەها پەیوەندیان ڕاستەو خۆبوو بە حیزب ونوسینگە دەوڵەتیەکان کە زۆر لە فەرمانبەرانیان ئەندامانی ئەو کۆمەڵە ئەدەبیانە بوون.

گرنگترین فەرمانگەی حکومەت لەنەزەری ئەدیبانەوە تا ئێستا (فلاڤالیت) بوو، واتا کارگێڕی سەرەکی کاروباری ئەدەب، کە لێپرسراوی چاودێری وبلاوکردنەوەبوو. ئەو فەرمانگەیەش ڕاستەو خۆ لە ژێر ڕکێفی (ئیجیتروب) [1] دابوو.

یەکێك لە هەرە گرنگترین خاڵ کە شۆڕش لە ڕژێمی نوێدا ڕەچاوی کردبوو، ئەوە بوو کە ئەدیبان تا ڕادەیەکی زۆر پشت بە گزیرە سیاسیەکان ببەستن، یا ڕاستر بڵێین بە گزیرانی پۆلیس، چونکە گزیرانی پۆلیس تەنها فەرمانبەرێك بوون لە دەزگای پۆلیسی نهێنیدا.

---

[1] (واتە فەرمانگەی حیزب بۆ هاندان و پڕو پاگەندە کردن).

بەر لە جێگیر بوونی دیکتاتۆریەتی سەرتاسەری، ئەدیبان هەوڵیاندا کەوا لە گزیرانی پۆلیس بگەیەنن کەوا دەتوانن خزمەتی چاکتر بە پارت وشۆڕش بگەیەنن بەبێ هاریکاری ئەوان، گزیرانی پۆلیسیش بەشێوەیەکی گشتی لەو ماوەیەدا هەوڵیان نەدا دەست بخەنە شێوازکاری مادامەکێ نێوەڕۆکی ئەدەبی بۆنی دوژمنایەتی کردنی لێ نەدەهات.

لە ڕاستیدا ئەو کۆمەڵە ئەدەبیانەی کە لە نێوان خۆیاندا لە پێشبڕکێ دابوون، ئەو پێش بڕکێکردنە لە گزیرانی پۆلیس سامناکتر بوو، بە تایبەتی ئەگەر کۆمەڵێك پەیوەندیەکی باشتر ولەبارتری هەبوایە بە پۆلیسی سۆڤیەتیکە ئەوەش دەبووە نوشوستی حەتمی بۆ کۆمەڵەکەی تر.

وەلامی کێشەکانی کاروباری ئەدەب وهونەر لەلایەن مارکسیزم دەست دەکەوێت

ئەو کاتە بەرەی ئەدەب شلەژابوو، چونکە هەندێ لەناوداران کەلەسەرەتادا باوەشیان بۆ شۆڕش کردەوە، ئێستا هەڵگەڕاونەتەوە دژی هەندێك لە ئەنجامە ڕاستەوخۆکانی وەك (یەسانین) ی شاعیر. بە نیسبەت (یووری ئولیشاوە) کە شۆڕشگێڕێکی بڕواپتەو بوو، سوور بوو لەسەر دەست گرتن بە بیروباوەڕەکەی لەبارەی بەردەوام بوونی کێشەی نێوان تاکایەتی و کۆمەلأیەتی. (أ. بابل) یش بەردەوام بوو لەسەر نووسین دەربارەی ماوەی شەڕی ناوخۆ لە جیاتیی‌نووسین دەربارەی بابەتی پێشکەوتنی پیشەسازیدا. بلۆك ومایکۆفسکیش هەرچەندە باوەشیان بۆ شۆڕش کردەوە، بەلأم شێواز بڵح وهەرتوقی (هرگقە) بوون (واتا لە بنچینەکانی مارکسیزم لایاندابوو) گیرو گرفتی هەرە گەورە ئەوە بوو کەس نەیدەتوانی بڵێ کێ زەندیقە وکێ زەندیق نیە، لەگەڵ ئەوەشدا کەمارکسیزم چڵە پۆپەی زانستەکان بو وخاوکەرەوەی هەموو گرێ پوچکە وکوێرەکان بوو، بە هیچ شێوەیەك گومانی لێنەدەکرا کە توانای وەلأمدانەوەی ڕاستی نەبێت بۆ هەموو پرسیارێك ومەسەلەیەك بەلأم بەتەواوی دەستەوسان بوو لەبەردەم دۆزینەوەی وەلأمی دڵخۆشکەر ورازیکەر ودڵنیاکەر لەسەر گیروگرفتەکانی ئەدەب.

دوایی بەدیار کەوت کە ئەو شتەی پێیان دەوت (زیباسازی) (الجمالیات) مارکسی، ناوی لە تورەکەی تەریشدا نیە.

حیزب یان کەمتر بڵێین هەندێك لە ڕابەرانی حیزب بەدرێژایی چەندەها ساڵ تاقی کردنەوەیان ئەنجامدا لە پێناوی بنیاتنانی ڕۆشنبیری پرۆلیتاری. دەبوایەش تاقیکردنەوەکان دەست پێبکەن بە فێرکردنی کرێکاران لەسەرچۆنیەتی نوسینی (ناویان) چونکە داخوازی یەکەمی نوسینی کۆمەنیستی وبنیاتنانی ئەدەبی پرۆلیتاری ئەوەبوو کە دەبوایە ئەو نوسینە لە ڕەگ و ڕیشەوە کرێکاری بێت چ لەلایەن نوسەرەوە، چ لەلایەن نووسین و ناوەڕۆکەوە، هەرچەندە ئەو ئەزموونە هەرەسی هێنا، بەلأم ئەو بیرۆکەیە هەر مایەوە کە دەڵێت لەمەودوا نابێت هونەرمەندان و نوسەران (زانایان) لە خێزانێکی سەر بەچینێکی غەیری چینی کرێکار سەرهەڵدەن!

دوایی وایان بە چاك زانی بێنە سەر بڕیاردان لەسەر یەکگرتنی نوسەرە پرۆلیتاری وناپرۆلیتاریەکان لە بەرەیەکی گەورەدا، هەروەها لەسەریانە کەبەڵێن بدەن لەسەر لایەنگیری کردنی دەسەلأت داریەتی سۆڤیەتی وکۆشش بکەن لە پێناو بنیاتنانی سۆشیالیزمی، بەلأم ستالین هێشتا واتا لە نێوەڕاستی سالأنی سیدا حیزبی نەکردبوە ئامرازێکی ڕووتی تۆقاندن. هەندێ لە شاعیران هێشتا گیانی حەماسەتیان تێدا مابوو.

مایکۆفسکی لە ساڵی 1926 نووسی: "دەمەوی پێنووس و سەربەستی لە یەك ئاستدا دابنرێن، داوا لە ستالین دەکەم، بەناوی پۆلیتبیرو کە ڕاپۆرتەکانی پێشکەش بکات لەبارەی بەرهەم هێنانی شیعر شان بەشانی ئەو ڕاپۆرتانەی کەدەربارەی ئاسن و پۆلا پێشکەشی دەکات".

شەڕی چینایەتی لە بەرەی ئەدەبدا

هێشتا پرۆژەی پێنج ساڵەی یەکەم لە قۆناغی ئامادەکردن دابوو کە بەپەلە پروزکێ دروشمانێك سەریان هەڵدا کە دەیان گوت: "پێویستە گەل بەچەکی بیروباوەڕ چەکدار بکرێت بۆ وەدی هێنانی پرۆژەکانی بەسەروزیادەوە".

لەسەرەتای دەست پێکردنی پرۆژەکە لە ساڵی 1928، (کۆمەڵەی ئەدەبیاتی پرۆلیتاری روسی) سەری هەڵدا وەك یەکێك لە بەهێزترین کۆمەڵەی ئەدیبان ونووسەران، چونکە ڕاستەو خۆ پاڵپشتی لێدەکرا لەلایەن حیزبەوە، سەرکردەکانی ئەو کۆمەڵەیە بریتی بوون لە ئیفرباخ وڤادێف وبانفیورۆف کە چەند ساڵ بوو خەباتێکی ئەدەبیانەیان دەکردلە دژی (شێوازی بێڕەحمانەی درۆوبوختان هەڵبەستی) دەستەی ناوبراو لەساڵی 1925 توانیان چەندەها کۆمەڵە وتاقم لە ئەدیبان ونووسەران دەم کوت بکەن، چەندەها بلاۆکراوەی مانگانە ووەرزیانەیان لە دەرچون وەستاند، چەندین ڕۆمانیش لە چاپکردن قەدەغەکران، بگرە چەندەها شاعیریان پاڵپێوەنا بۆ خۆکوژی وەك یەسانین بۆ نموونە.

لە ئاخر وئۆخرەکانی ساڵی 1930 ستالین لە ئامادەکردنی دەزگا مەردووم کوژەکان ببۆوە کەلەسەرەڕۆیی بیرۆکراتی خۆی دەنواند، کاروباری پالاۆتن ولە بێژینگ دان دەستی پێکرد، هەر لە سەرەتای هەلمەتەکە هێرشیان بردە سەر ئیفرباخ وڤادێف چونکە (ئەو دوانە تەنها دژی سەرەڕۆیی چەپرەوان دەجەنگان، لە کاتێکدا لادانی ڕاست ڕەوەکانیان خستبوە پشت گوێ) .

بەلاٚم چی پێ نەچوو کرانە دوو گزیری پۆلیس ئەدەب، دوو سەرکردەی جەنگی چینایەتی لە بەرەی ئەدەبدا. سەدەها ڕۆمان هێشتا لە ژێر چاپدابوون قەدەغەکران، نووسەرانێکی وەك فاسیفۆلود و أ. بابل قەدەغەکران لە چاپکردنی دوا بەرهەمەکانیان. کەڵە ڕۆمان نوسێکی وەك بۆریس بلنیاك ناچارکرا کەوا گۆڕانکاری بخاتە ناوڕۆکی دوا ڕۆمان کە نووسیبووی، بولڤاکوڤیش بە تەواوی دەمکوتکرا. فورنایف وشۆلۆخۆفیش بە تووندی هێرشیان کرایە سەر.

لە ساڵی 1929 بلینیاك وئەدیبی لینینگراد زمیاتین تاوانبارکران بەچالاکی تێکدەرانە ووبە مەیلداری کردنی وردە بۆرژوا و ترۆتسکیزم.

جا لەسۆنگەی ئەوەی کە ئەدەب بەشێکی دانەبڕاوی ژیانی سیاسیەیە، بەسەدان نوسەر لەناوبران لە هەڵمەتی پالاۆتن ولە بێژینگ داندا کە لە ئالقەی چوارەمی ئەو سەدەیە ئەنجام درا، هەروەها زۆر لە ڕابەرەکانی شۆڕشی ئەدەبی ناوزڕکران وئەو دانراوانەیان کە لەژێر چاپدابوون فەوتێنران، ئەوانەشی چاپکرابوون گوێزرانەوە ستۆرەکان وقفلدران.

کە ساڵی 1930 هات کۆمەڵەی نوسەری ڕوسە پرۆلیتاریەکان هەر بەتەواوی ژیانی ئەدەبی سۆڤیەتیان پاوان کردبوو، (ڤلادمێر) شاعیری شۆڕش تاوان بارکرا وەك تێك دەرێك کەئەویش بووە هۆی قەدەغەکردنی دوو ڕۆمان لە ڕۆمانەکانی، لەدوایدا وەکو نووسەرانی تر ناچارکرا بە گەر (کۆمەڵەی نووسەرانی پرۆلیتاری) کەوێت، لە پێناو بەرگری کردن لە خۆیدا.

بۆ یەکەم جار مایکۆفسکی لە ساڵی 1930 هاتە کۆبوونەوەیان وگوتی: "بیروڕامان جیاوازن چونکە ئێوە دەمناسن ومنیش بە چاکی دەتان ناسم، ئەوا منیش بوومە ئەندامێکی کۆمەڵەکەتان چونکە دەزانم ئەگەر لەدەرەوەی کۆمەڵەکەتان بم ئەوا هیچم بۆ ناکرێ"

سەرکردەکانی کۆمەڵەکە بەردەوام بوون لە هێرشکردنیان بۆ سەر مایکۆفسکی بە بیانوی بایەخ نەدان بە کاروباری جەماوەر. لە 25ی ئاداری هەمان ساڵ مایکۆفسکی شیعرێکی نوێی خوێندەوە لە کۆبونەوەیەکی گشتی تێیدا هات:

ئیتر بێزار بووم

لە پروپاگەندە ودنەدان

لە مێژە دەمەوێ

سرودی خۆشەویستیتان بۆ بچڕم

ئای لەو شیعرانە

چەند جوان و ئەفسوناوی وبەهەرمێنن؛

بەلاٚم من

بەسەر خۆمدا زاڵ بووم

لەژێر پێیەکانم ئەو

گەروەم پێخوست کرد

کەسرودەکانی منی دەچڕی.

لە 14ی نیسانی 1930 مایکۆفسکی خۆی بەگوللە کوشت، ئەو ڕفتارەی بەتوندی ڕەخنەباران کرا چونکە هەرگیز لەگەڵ بۆلشەڤیەتی نەدەوەشایەوە، ماوەیەك بەسەر چوو هیچ نوسراوێکی چاپ نەکرا وناویشی لە پرۆگرامی قوتابخانەکان ڕەشکرایەوە. بەڵام ئەمرۆ سەرلەنوێ بەشاعیری شۆڕشی ناو دەبەن بۆ وەبەرهێنانی ئەو ناوبانگەی کەدەری کردبوو.

لە کۆنفرانسی حیزب لە ساڵی 1930 بڕیاردرا کە "لەو ڕۆژگارانەی کە خەباتی چینایەتی پەرەدەسەتێنێ، هەرچاوپۆشیەك وهەر ڕێزگرتنێك بۆ جوان سازی زمانەوانی یارمەتی دانێکی ڕاستەوخۆیە بە دوژمن"

گەورە ئەدیبان پەنا دەبەنە بەر (پاڵەوانێتی بێ دەنگ)

دوا بەدوای ئەو سەردەمێك هات کە بەتەنیا ڕەخنە گرتن لەهەر نوسەرێك دەبوە هۆی زیندانکردنی، چونکە ڕەخنە گرتن لەهەر یەکێك مانای تاوانبارکردنی بەڕەسمی دەگەیاند.

هەر کاتێك نوسەرێك تاوانبار کرابا بە تاکڕەوی بورژوازی وگومانکەر لە واقیعی سۆڤیەتی ئەوا دەمێك بوو پۆلیسی ئاسایشی سۆڤیەتی ڕاپۆرتێکی گەیشتبوێ لەلایەن کۆمەڵەی ڕوسی نووسەرانی پرۆلیتاری (کە لە دوایدا بووە یەکیەتی نووسەران) هەر کە ئەو ڕاپۆرتەیان پێ دەگەیشت ئەوا کابرای ئەدیب دەبووە میوانێکی هەمیشەیی گرتوخانەی لوبیاتکا یان لە یەکێ لەو هەزارەها سەربازگە پەرت وبلاوەی نیشتیمانی سۆشیالیستی خۆی دەدۆزیەوە.

لە 17ی تشرینی دووەمی ساڵی 1930 کۆمەڵەی نووسەری ڕوسی پرۆلیتاری لە بەیاننامەیەکدا گووتیان:

"ئێمە نووسەر ودراما نووسانی سۆڤیەتی لە ناخی دڵمانەوە سلاو وڕێزمان هەیە بۆ پاسەوانی ڕاستەقینەی شۆڕش کەرێکخراوی (غیبۆیە) 2 داواش لە حکومەت دەکەین میدالیای لینینیان پێ ببەخشێ"

لەوانەیە وەك گاڵتە تەنزێکی قەدەر بۆ خوێنەران دیار بێت کە زۆربەی ئەوانەی ئەو پێشنیارەیان پێشکەش کرد یا ناچارکران بێ دەنگ بن، یا لەسێدارە دران لەدوایدا. هەندێ لە گزیرانی پۆلیسی ئەدەب ترسناکی ئەو ڕفتارەیان بەدی کرد، وەك ئەلیکسەندەر فیدییێڤ، کە پێکەوە لەگەڵ لیبدنسکی ناڕەزاییان نیشاندا لەسەر (داب ونەریتی تاوانبارکردنی نوسەر بە دوژمنی چین وفاشیزمیەت لە بەر بچوکترین هۆ، دوا جاش دورخستنەوەی لە مەیدانی ئەدەبی سۆڤیەتی وناردنی بۆ (شوێنێکی تر) بۆ هەتا هەتایە. لەو ماوەیەبوو کە أ. بابل دەستەواژە بەناوبانگەکەی داهێنا: "پێوییستە نووسەران لەمەودوا پاڵەوانێتی بێ دەنگ نیشان بدەن".

دەسەڵات گرتنێکی تەواو بەسەرمەیدانی ئەدەب لە ساڵی 1934 بەتەواوی هاتە دی، لەو کاتەی کە گۆنگرەی یەکەمی یەکێتی نوسەرانی سۆڤیەتی بەسترا، یەکێ لەوخاڵە بنچینەییانەی یەکێتیەکە دەڵێ: ئامانج لە یەکیەتیەکەمان بریتیە لە بەرهەم هێنانی ئەدەبێکی بەرز ولە پلەیەکی بەرزی هونەری، ئامێتەبو بەگیانی پاڵەوانیەتی و تێکۆشان و پرۆلیتاریای جیهانیەوە، تێکهەڵکێشراو لەگەڵ مەزنایەتی سەرکەوتنی سۆشیالیزم، ڕەنگدەرەوەی دانایی حیزبی کۆمەنیستیی بێت.

بەم پێیە بەتەواوی دەست بەسەر مەیدانی ئەدەبدا گیرا، هەروەها شێوازێکیان گرتە بەر بۆ دەست بەسەرداگرتن وهەڵسوڕاندنیکاروباری ئەدەبی لەهەرچوار گۆشەکانی جیهانی کۆمەنیستی. بە پێویستی دەزانم بە درێژی باسی ئەو شێوازە بکەین چونکە دووبارە وسێبارە بوونەوەن لە هەموو ئەو ولاتانەی کەلە خولگەی چین-وسۆڤیەتدا دەخولانەوە.

---

[2] واتە پۆلیسی ئاسایشی سۆڤیەتی

دام ودەزگای حیزب دەست دەخاتە ئەوکی ئەدیبان

ئەو دەسەڵاتەی یەکیەتی نووسەرانی سۆڤیەت (هەروەها یەکیەتیەکانی هەموو وڵاتە کۆمەنیستیەکان) بەدەستیانەوە بوو زۆر زیاتر بوو لە دەسەڵاتی هەر یەکیەتیەکی کرێکاری لە گشت جیهاندا، هیچ ئەدیبێکی چالاك نەیدەتوانی لەدەرەوەی ئەو یەکیەتیە ژیانی ئەدەبی خۆی بەسەر بەرێت: چونکە هەموو ڕۆژنامە ئەدەبی و ڕەسمیە سۆڤیەتیەکان سەربەدام ودەزگای دەوڵەت بوون یان ڕاستەوخۆ لەژێر ڕکێفی دەوڵەتدا بوون.

هەروەها هەموو دەستە نوسەرەکانی ڕۆژنامە وگۆڤارەکان ملکەچی بڕیارەکانی یەکیەتی نووسەران بوون، ئەویش بەش بەحاڵی خۆی مل کەچی ویست وخوازەکانی لێژنەی ناوەندی بوو بۆیە ئەوەی ئەندامی یەکیەتی نەبووایە بۆی نەبوو بەرهەمەکانی چاپ بکرێ. ئەو ئەندامانەشی دەرکرابوون ئەوا بێگومان قەدەغەدەکران لە چاپکردنی بەرهەمەکانیان، هە تا جارێ پەشیمان بوونەوەیان نەدابا یان تارێزیان بۆ نەگەڕابایەوە.

یەکیەتی نووسەران بەخشرابوون لە هەموو جۆرە باج ومیرانەیەکی ناوخۆ وحکومی، لەهەمان کاتدا (سندوقی ئەدەبی یەکیەتی سۆڤیەت) لە ژێر باڵی خۆیان بوو، ئەو سندوقەی کە ڕێژەی (10٪) ی ئەو پارەیەی وەردەگرت کەدەدرایە ئەو نوسەرانەی کەلە ڕۆژنامە وگۆڤارەکان شتیان بلاّو دەکردەوە.

ئەو سندوقە سەرپەرشتی دەکرد لەسەر کاگێڕی خانووەکانی حەسانەوە وڕابواردن وچێشتخانەکان ودایانگەی منداڵەکانیان. هەرەوەها ماوەی پشودانی بۆ نووسەران دیاری دەکرد وکۆمەکی پارەو پولی ئەو ئەدیبانەی دەکرد کە سەرگەرمی دانانی بەرهەمی نوێی قەبارە گەورە بوون. کەواتە یەکیەتی نووسەران وسندوقی ئەدەب وەکو شادەماری خوێنی ژیانی مادی نووسەران بوون.

دەرکردنیش لە یەکیەتی واتا سڕینەوەی سیفەتی (نوسەر) لەبەردەم وشەی (پیشە) لە ناسنامەی نووسەران دا.

کە نوسەریش دەردەکرا یان ناچار بوو بگەڕێ بەدوای کارێکی تر ولە بوارێکی تر (ئەوەش کارێکی گرانە بۆ ئەو و هاووێنانی ئەو) یان لە ڕیزی بێ پیشەیی وبێکاران پۆلێن دەکرا، ودەکەوتە ڕێزی بێکار وبێجێ کە مافی خانوداری لە دەست دەدا لەو شارەی کە تێیدا دەژی.

جا لەبەر ئەوەی گەلێك جاران ئەوانەی لە یەکیەتیدا کاردەکەن، هەر ئەو کەسانەن کەسەرپەرشتی سندوقی ئەدەبیان بەدەستە، هەڵبەتە پەیوەندیەکی تووندو پتەویان هەیە بە دەزگای حیزبەوە. ئەو دەزگایەش کە بەرپرسیارە لە هەردوکیان بەشی ڕۆشنبیری وزانستە لە لێژنەی ناوەندی، کە ئەویش بەدەوری خۆی بەرپرسیارە بەرامبەر سکرتاریەتی حیزب لە بارەی هەموو کاروبارەکانی ئەدەب دا.

یەکێتی نوسەرانیش لەلایەنی ئایدیۆلۆژیەوە بەستراونەتەوە بە بەرژەوەندێتی پڕوپاگەندە ودنەدان.

بەو شێوەیە دەبینین دەزگای ڕەسمی دەستی خستۆتە ئەوکی نوسەر، بۆیە دەبێ هەموو بەرهەموو نوسراوەکانی جیهانی کۆمەنیستی لەبەر ڕۆشنای ئەو ڕاستیەدا بخوێندرێتەوە.

ئەدیبان بوونەتە مایەی ڕق وقینی خوێنەران

لەیەکەم کۆنگرەی یەکیەتی نووسەران ستالین ئەدیبانی وەسف کردوە وەك ئەندازیارێك کەبنیاتنانی گیانی مرۆڤایەتی ئاراستە دەکەن. جیدانۆڤ گوتی ئەندازیارانی گیانی مرۆڤایەتی دەتوانن بیرو هۆشی خوێنەر گۆش بکەن وگیانی سۆشیالیزمی تێدا بچکێنن لە ڕێگای ڕیالیزمی سۆشیالیزمیدا. هەروەها گوتی: "ئەدەبی سۆڤیەتیمان لەوە ناترسێ تاوەنبار بکرێت بەلایەنگیری، بەڵێ، لایەنگیرە. چونکە لەسەردەمی خەباتی چینایەتی دا ناشێ ئەدیبێکی ناسیاسی وچین نەناس و بێ لایەن هەبێت".

لەهەمان کۆنگرەدا کارل رادیك گوتی:

"ئەگەر دەستبەرداربوون لە ڕایەکی تایبەتێگران بوو لای نوسەرێك، پێویستە لەسەری ئەزموونەکانی شۆرشی سۆڤیەتی بە وردی بخوێنێتەوە، ئەوکاتە بۆی ڕوون وئاشکرا دەبێت کەئەوەی بیەوێ خەبات بکات لەدژی ئیمپریالیزم، دەبێت لەڕیزی جەماوەردا ڕێ

بكات. بەلاّم ئەگەر بەناوی ڕای تایبەتی دژی جەماوەر وەستا، ئەوکاتە بەدەر دەکەوێ کەئەو ڕایانە ڕای تایبەتی خۆی نین، بەلّكو ڕای کۆمەلاّنێکی بورژوازی ودژ بە پڕۆلیتاریان".

هێندەی نەبرد رادیك بە دە ساڵ زیندانی حوکم کرا وەك دوژمنێکی پڕۆلیتاریا! ئەو کاتە ئەدیبانی سۆڤیەت گەیشتنە ئەو باوەڕەی کە هەرچی زووە خۆیان دەرباز بکەن لە بیر ورایە تایبەتیەکان، چونکە شێوازی تاکایەتی وتایبەتی بەرە بەرە بووە شتێکی ترسناك وسامناك.

بۆیە لە ڕۆمان نوسان قەدەغەکرا وەسفی فەرمانبەرانی حیزب و کرێکاران وجوتیاران بکەن بەواقیعی، بەلّكو دەبوایە بەپێی ویستی حیزب باسیان بکەن. بۆیە دەبوایە (پالّەوانی ئیجابی) لە هەموو چیرۆك ورۆمان ودرامایەك کۆمەنیستێکی تەواوی بێ عەیب بێت، لە لایەکیترەوە (پالّەوانی سەلبی) کورتەی هەموو تاوان و خراپەکارییەکی بورژوازی بێت.

نالەبارترین سەردەم کەئەدیبان بەخۆیانەوە دیت، سەردەمی پاکسازی جوتیاران وپاکسازیە مەزنەکان بوو کەستالین ئەنجامی دا، لەو سەردەمەدا ئەدیبان بۆ نزمترین پلەی مرۆڤایەتی دابەزین لە نیگای گەلانی سۆڤیەتدا، زۆریان ببوونە مایەی ڕقلێبوونەوەی خەلّك.

بەپێی ئارەزووی ستالین لەکاتی هەولّدانی بۆ بە زەبرو زەنگ سەپاندنی رژێمی کێلگە گشتیەکان، نزیکەی دە ملیۆن جوتیار لەناو بران هەزارەهاشیان دوور خرانەوە بۆ سەربازگاکانی کارە زۆرە ملێ وبێگارەکان.

ئەو فەرمانەی کە ستالین ومولوتوڤ لە 9ی ئایاری ساڵی 1933 دەریان کرد سەبارەت بە دەستگیرکردنی جووتیارە دەولّەمەندەکان (کۆلاك) ئەو چەشنە جووتیارانەی دیاری کرد بۆ گرتن ودورخستنەوەی خۆیان وخێزانیان.

بەو شێوەیە ملیۆنەها جوتیار لە سێدارە دران کە بووە هۆی پڕبوونی ڕێگا وبان وشارودەرەکان بەو هەتیوانەی کە سەرگەردان وئاوارە بوون.

ڕژێمی پۆلیسی نهێنیش باڵی کێشا بەسەر کێلگە گشتیە نوێیەکان. جوتیاران دەردەسەریان کێشا بەدەست هەژاری وترس ولەرز، لە هەموو ناوچەکان هەزارەها کۆمەنیست گیران بەتاوانی هاوسۆزیان لەگەڵ جوتیاران، ئەو کۆمەنیستانە ڕەوانە کرابون بۆ لادێیەکان بۆ سەپاندنی سیستمیکێلگە گشتیەکان، بەلاّم ئەو تاوانانەی کە پێیان سپێردرابوو نەیان دەکرد، شارەکان پڕ ببوون لە جوتیارە هەلاّتووەکانی کێلگەکان. لەسەر شەقامەکان بلاّو ببونەوە لاکەیان دەهات لەبرسان ودەرۆزەیان دەکرد. ملیۆنەها کرێکار وجوتیار دەکوژران وبرسی دەکران لەکاتێکدا ئەدیبان باسی بەختیاری سۆشیالیستیان دەکرد.

هەر لەخودی ئەو ماوەیەدا سەدەها ڕۆمان چاپکران لە ستایش کردنی خەبات لە پێناوی جێبەجێ کردنیکێلگە گشتیەکان، هەر ڕۆمانێکیش باسی گوندێکی دیاری کراوی دەکرد کەوا چۆن بەربەرەکانی دروست دەبوو لە نێوان جوتیارە کۆنە پەرستەکان کە دەست بەرداری کێلگەکانیان نەدەبوون، ولە نێوان جوتیارە (پێشکەوتو خوازەکان) کە چووبونە ڕیزی حیزب وئارەزوی جێبەجێ کردنی کشتوکاڵی بە کۆمەڵیان دەکرد. پاش ئەوەی کێلگەکە دروست دەکرا بە (قایل بوون) چەند گیروگرفتێك دەهاتە پێشەوە. وەك بێ بارانی ولافاو ووشکی کەهەڕەشەیان لەبەرهەم دەکرد، هەروەها خۆدزینەوە وکردەوەی تێکدەرانە دەبوونە هۆی زیان گەیاندن. لە کۆتایی ڕۆمانەکە، لە ژێر سەرکردایەتی (پالّەوانی ئیجابی) ، جوتیارێکی (پێشکەوتوخواز) یان سەرۆکی کێلگەی گشتی، یان زۆر جار سکرتێری حیزب بەدیاردەکەوتن وخەباتەکەیان بەسەرکەوتنێکی مەزن کۆتایی پێدەهێنا هەر یەکسەر پاش ئەو خەباتە خێر وخۆشی بەسەر کێلگەکە دەبارین. ئینجا پیاوانی پۆلیسی نهێنی هەردەم ئامادە دەبوون دەست وپێی (کاولکەرە هیچ و پوچەکان و دوژمنە چەپەلّەکانی گەڵ) کۆت وزنجیر بکەن. ئەم بابەتانە، لەگەڵ چەند گۆڕانێکی ناوخۆیی وکەم، جەمسەر وتەوەرەی هەموو چیرۆکەکانی ئەو سەردەمە بوون، ئەو رۆژگارە جەماوەر بێنرخی ومایە پوچی دانەر وئەدیبانیان بۆ بەدیار کەوت. چونکە کەس نەبو ئاگای لە قەسابخانە گشتیەکان وشێوازە تۆقێنەرەکان وداپلۆسێنەرەکان نەبوبێ کە گرتیانە بەر بۆ جێبەجێکردنی ڕژێمی کێلگە

گشتیەیەکان، لە لایەکی ترەوە هەروەك ئەوەی جەماوەر لە گوێی گادا نووستبێ ئەدیبان ونووسەران بەردەوام بوون لەسەر نووسینی ئەو ڕۆمانانەی کە باسی بەهەشتی خەیاڵی جوتیاران وپاسەوان وپارێزەرانیان دەکرد لە پیاوانی پۆلیسی نهێنی.

بەو شێوەیە سەندیکاکانی کرێکاران لە گشت کارگەکانی یەکێتی سۆڤیەت بوونە ئامێرێکی یاریدەدەر وداردەستەی پۆلیسی نهێنی، ئینجا سەعاتی کارکردنیان زیاد کرد، مووچەی ڕاستی کەم کرایەوە، بار وگوزەرانیش بەتەواوی شلەژا.

لەگەڵ ئەو بارە نالەبارەشدا هێشتا ڕۆمان نوسان زیاتر زیادەڕۆییان دەکرد لە باسکردنی ئەو ناز ونیعمەتەی کە کرێکاران تێیدا دەژیان. هەروەها باسی ئەو سەرکەوتنانەیان دەکرد کە بەدەستیان هێنا لەگەڵ ئەو هەموو کۆسپ وتەگەرانەی کە لە پێشیان بوون.

بەڕاستی ئەو ڕۆمان ودراما وکورتە چیرۆك و شیعر وسرودانەی کە هەڵبەستران بۆ ستایشکردن وبەشانوباڵا هەڵگوتنی ستالین وداروودەستەکەی. هۆی سەرەکی بوون لە دوورکەوتنەوە وپشت لێکردنی جەماوەر لە ئەدەبی هاوچەرخی سۆڤیەتی.

شتێکی ئاشکراشە کەوا بەرهەمی ئەدەبی ئەو سەردەمە بەپێی پلانێکی نەخشە بۆ کێشراو ئاراستە دەکرا، کاتێك دەیانەویست دەزگایەکی پیشەسازی یان شتێکی لەو بابەتانە دروست بکەن، لەشکرێك لەنوسەران ڕەوانە دەکرانە مەیدانی کارکردن لەوێ دەمانەوە هەنگاو بەهەنگاو باسی ئەنجامدانی کارەکەیان دەکرد ورۆڵی نەمرانەی ستالینیان لە پرۆژەکە بەدیار دەخست، ئەو ستالینەی کە هەموو گیر گرفتێکی چارەسەردەکرد بە ئامادەبوونی یان تەنها بە ناردنی وشەیەك وئامۆژگاریەك. کەسێکیش ڕزگاری نەبوو لە نوسینی ئەو جۆرە بەرهەمە بێ نرخانە تەنها دوو تاقم نەبێ: یەکەمیان تەشریفیان لە زیندانەکان بوون دووەمیان پەنایان بردبوە بەر (پاڵەوانێتی بێ دەنگ) هەندێك لەنوسەرە ناوداره‌کان توانیان ئەو درۆیانەی کە لەناو نوسینەکانیان دا هەبوو زۆر زەق وئاشکرا نیشانی نەدەن وکەمتر ببێتە هۆی وروژاندنی بێزاری خەڵك، بەلام هەتا ئەوانەش لە دوایی دا چەندین درۆ ودەلەسەیەکی ئابڕوتکاویان خزاندە ناو نووسینەکانیان.

دیکتاتۆری ئەدەبی ڕوسی

لە ساڵی 1936، کە پاکسازی مەزن دەست پێکرا، ئەوکاتە ڤادێف سەرۆك وسکرتێری گشتی یەکیەتی نووسەران بوو، لەو پایەی مایەوە هەتا ساڵی 1944، ئینجا دیسان هاتەوە سەر پلەو پایەکەی لە ساڵانی نێوان 1946-1954، زۆربەی زۆری ئەو ماوەیە سەرۆك وسکرتێری لێژنەی ئەدەبیاتی حیزب وسەرۆکی لێژنەی خەلاتی ستالین بوو. بە واتایەکی تر، دیکتاتۆری ئەدەبی سۆڤیەتی بوو. جیهانی ئازادیش لەو ڕۆژە ناسیان کە ڕەفتارە سەیرو سەمەرەکەی نیشان دا لەکۆنگرەی ئاشتی نێو دەوڵەتی لەساڵی 1948، کاتی هێرشە دڕندانەکەی کردە سەر ئەدەبی ڕۆژئاوایی وباسی شکستی وهەرەسهێنانی ئەدەب وخۆرئاوابوونی ڕۆشەنبیرە بەریتانیەکانی کرد، دەربارەی ئەدەب ورۆشنبیری ئەمریکاش گوتی بۆنی لەناوچوون وبۆگەن بوونی لێدێت.

لەهەمووی سەیرتر ئەوە بوو کە گوتی: "ئەگەر کەمتیاران بیان توانیبایە لەسەر ئامێری چاپکردن کار بکەن، یا ڕێویەکان قەڵەم پاندانیان بەکارهێنایە دەیان توانی ئەو بەرهەمانە بنووسن کە ت. س. ئەلیوت ویوجین ئونێل ودوسی باسوسی و جان بۆڵ سارتر و ئەندرێ مارلو دەینووسن" ئەو تەرزە پیاوە بە درێژایی 14 ساڵ دیکتاتۆری ئەدەبی سۆڤیەتی بوو.

هێشتا ناتوانین بەیان وبڕیاری کۆتایی بدەین دەربارەی ئەدەبی سۆڤیەتی لە سەردەمی ستالین دا. بەڵام جیهانی دەرەوە ئاگادارە لەو کۆمەڵە ڕۆمانەی کە بەزمانی (پراڤدا) نوسراون تا بڵێی مەلول و بێزارکەرن. کە خوێنەری ڕوسی ناچارکرد بگەڕێتەوە ڕابردوو بەرەو ئەو ئەدەبە بالأیەی کە لەسەدەی نۆزدەم دا گۆڕەپانی ئەدەبی ڕوسی جۆشدا بوو. لە ڕاستیدا ژمارەی ئەو دانراو ورۆمانە بەنرخانە نازانین کە لەو کاتەدا قەدەغەکران. بەلام بەڵگەنامەکانی حیزبی سۆڤیەتی وهەروەها دەستهاویژی نووسەرە سۆڤیەتیەکانی پاش سەردەمی ستالین، پەنجە بۆ سەدەها نموونە درێژ دەکەن.

بەلام ڕووەکەی تری بەیانی کۆتای ئاماژەی دەکرد بە ڕوداوەکانی خۆکوژی وگرتن وکوشتن ولەسێدارەدانی ئەدیب ونوسەران چونکە باسی ڕێزگەڕاندنەوەی دەکرد بۆ کۆمەڵە ئەدیبێکی وەك کرشون وبسینسکی وکوسلتۆف ترياکۆڤ وچەندانی تر.

هەندێکی تر لەپاش بەسەر چونی 17 ساڵ لە سیاچاڵەکانی ئازادکران. بەڵام أ. بابل وکەسانێکی زۆری تر هەرلە گرتووخانەکان سەریان نایەوە. هەر لەو ماوەیە زانرا کەوا بۆریس بلنیاك گوللەباران کراوە، بەڵام تێکڕای جیهان نازانێ کام جۆرە مردن سەپێنراوەتە سەر دراما نوسانی وەك ئەراکادین وئوروغلو بالی لیادوف ومیرهۆلد ورافالسکی وناتالی سارلز، ئەوەش تەنها باسی ئەدیبە ناودارەکان بوو، چونکە ناتوانین باسی هەموو هاو چارەنوسانی تر لە ئەدیبە بچوکەکان بکەین.

بەگوێرەی گۆرگێ تائێستاش ئەدیبانی ڕوسی دەڵێن ژەهر خوارد کراوە. لە ماوەی والآبوونیش هەرگیز باسی ڕەخنەگرانی ئەدەبی وەك ئیفرباخ و بورباتوف ولیلیفتش نەدەکرا، هەروەها هیچ دەربارەی چارەنوسی ئەو ئەدیبانە نەدەزانرا کە تاڕادەیەك لە ڕۆژئاوا ناسراوبوون لە پاش ون بوونیان. لەوانەش تاراسۆف ورودوجونۆف وئەنتلیموك ودومانۆف ئۆسب ماندلستام و مرسکی چەندانی تر.

بانگەوازێك بۆ ئەدیبان بۆ گەواهی هێنانەوە بە قسەی ڕاست

بەڵام بەگوێرەی ئەدیبە ئۆکرانیەکان وئەوانەی لەوان لەسێدارەدران وزیندانی کران ژمارەیان زۆر زۆرترە لە ژمارەی هاوەڵەکانیان لە ڕوسیا. هەروەها لیستەی خۆکوژەکان زۆر درێژترە.

چەندین نووسەریش ناچارکران لەسەر بێدەنگی بۆ چەندەها ساڵ، لەوانەش جگە لە باسترناك، ئەننائخماتۆف وزوهشنکۆ وسیبیلنیا ویوریئۆلیشا.

لەساڵی 1946 دیکتاتۆری ئەدەب فادیف وەسفی باسترناکی کرد بەوەی کەوا تاکڕەوێتیەکی سەیر ونامۆ دەنوێنێ کە دوورە لە گیانی کۆمەڵگای سۆڤیتی. جیدانوفیش وەسفی ئەننا ئیخماتوفی کردبە دزێوترین شێوە کاتێك گوتی ئەننا ئافرەتێکی سۆزانی وڕاهیبەیە، نوێژ وئالۆدەکی تێیدا تێکەڵ بەیەك بوون. لەبارەی زۆشنکۆەش گوتی ئەو پیاوە ئابڕوبەری کۆمەڵگەی سۆڤیەتە ودوژمنێکی چەپەڵی گەلە، ئەونوسەرانە بۆ ماوەیەکی زۆر بێدەنگ کران.

ئینجا ئەو گۆڕانکاریانە دەستیان پێکرد، کە دوایی بەماوەکانی والآبوون ناسران هەر ڕاستەوخۆ لەپاش مردنی ستالین. هەر لەساڵی 1953 ئەوتاوانە ئاشکراو ڕوپۆشانەی کە ئاراستەی ڕێبازی حیزب دەرکرا لە ئاراستەکردنی ئەدەبدا تا دەهات زیاتر وبەهێزتر دەبوون.

ڕۆژنامەی (پرافدا) چەند وتارێکی بلاوکردەوە تێیدا هێرشێکی توندی بردە سەر ئەو ئەدیبە شەرمنانەی کە لەجیاتی ئەوەی خۆیان تاوانبار بکەن بە شێواندنی ڕاستی وهەقیقەتی سۆڤیەتی. لە جیاتی ئەوە هەڵسان بەرەو نەقدارکردن وباقو بریق کردنی ئەو هەقیقەتە. هەروەها (پراڤدا) گلەیی وگازاندەی لە دەست بەتاڵی وبێ جەماوەری شانۆکان کرد چونکە گەلی سۆڤیەتی بێزار ومەلول ببوو لە ژیانی بەتاڵی وبێ کێشەیی.

لە پاش ئەوە بە چەند مانگێك سالنسکی ڕۆمان نووس لە ڕۆژنامەی (لیتیراری گازیت) لە ڕێکەوتی 20ی تشرینی یەکەمی ساڵی 1953 نووسی:

"ئەوەی زیاتر مایەی پەژارە وخەمانە، هەندێ لە نوسەران هێشتا خۆیان ئازاد نەکردووە لەو چاودێرە پەنهانیەی کە بۆ ماوەیەکی درێژە جێگای خۆشکردوە لە تەنیشت نوسەر وبۆتە هۆی بەستنی بیر وزمانی نووسەر) .

لە ئەیلولی 1953 فیرا ئەنبەرلەبەردەم ئاپۆرەیەك لە ڕەخنە گران گوتی:

"جەماوەری سۆڤیەت تەواو بێزار بوون لە (هەڵگرتنی هەمان خاکەناس و بنیاتنانی هەمان عەمبارو ڤیرتاوکردنی هەمان ڕێگا"

هەروەها گلەیی کرد لەڕەخنەگرانی سۆڤیەت چونکە زات ناکەن بیروڕای کەسێتی خۆیان دەربڕن لە جیاتی ئەوەی هەر سوڕ بخۆنەوە لە گەواهی هێنان بە دەقەکانی ئایدیۆلۆژیەتی حیزب.

کۆتایی بەشی دووەم

تێبینی کوردستان نێت:

ئەم نووسینە بیروبۆچونی نووسەرەکەیەتی، کوردستان نێت لە ناوەڕۆکەکەی بەرپرسیار نییە.